

sobre Nòs un cantal”, de gran el conduïx a magnes gestes.

Jaume no va conèixer l'afecte dels pares: de l'un, perquè no l'acabava de voler (i el Conqueridor es cuidà bé prou de no esmentar les intenses gestions del pare per tal d'aconseguir el divorci i, consegüentment, de rebutjar-lo a ell); de l'altra, perquè l'en van separar de seguida (el van prometre amb Amícia, filla del normand Simó de Montfort, i se'l van endur a la Carcassona que ja havia pres l'home que alçava fogueres humanes en nom de la croada antiçàtara, el que va pronunciar, davant Besiers, la frase famosa i terrible: “Mateu-los tots, que després Déu ja triarà els seus”). I no hi va haver retrobament possible perquè tots dos, Pere I el Catòlic i Maria I de Montpeller, morien el mateix 1213: l'una a Roma, on havia pugat per les desafeccions del marit; l'altre al setge de Muret, on lluitava al costat dels occitans i contra els croats que encapçalava, precisament, Simó de Montfort.

Jaume quedava orfe, per tant, a tan sols 5 anys. I era rescatat del de Montfort per la pressió dels seus súbdits i la intercessió del papa (el qual “envià tan forts missatges al comte Simon, que ell hac a atorgar que ens retria a nostres hòmens”). I era reconegut com a sobirà a les corts reunides a Lleida (i hi acudí tothom “llevat Don Ferrando [oncle] e el comte Don Sanxo [besoncle] car havien esperança que cascú fos rei!”), explicitava, per mostrar les pugnes que hi havia contra ell). I era enviat després a Montsó, a formar-se amb els templers. I posat, a deu anys amb prou feines, i sense haver estat príncep, a fer —formalment— de rei d'una terra que havia trobat “arruïnada i empenyorada” (formalment, perquè tan menut era ben difícil que controlés gaire res). I finalment casat amb Elionor de Castella: i explica ell mateix que va haver d'esperar un any “a fer açò que els hòmens han a fer ab sa muller, car no teníem edat”. Val a dir que després se'n va rescabalar. En aquest aspecte, com en més.

I és que ja ho cantava Guillermina: “De petit, petit, que sap defensar-se sol. / És el més valent i és amorós. / Àliga reial que es llança i emprèn el vol! / És alt i cepat i té el cabell ros.”

Núria Cadenes

“Era un personatge de sang calenta”

Antoni Furió (Sueca, Ribera Baixa, 1958) és catedràtic d'història medieval de la Universitat de València i director de la revista ‘L’Espill’. Acaba de publicar l'amena biografia ‘El rei conqueridor. Jaume I: entre la història i la llegenda’.

Maria de Montpeller, mare de Jaume I, primer vídua, després repudiada i finalment menystinguda pel tercer marit, no sembla una dona gaire feliç.

—Passa molt sovint, en aquesta època, que les dones de l'aristocràcia, fins i tot les reines, siguen repudiades, se separen i acaben havent tingut dos o tres marits. A Maria de Montpeller, Pere el Catòlic també intenta repudiar-la per casar-se amb un partit millor: l'hereva del regne de Jerusalem, Maria de Montferrat. És un mercat matrimonial en què les dones valen el que aporten amb elles.

—I què val Maria?

—La ciutat de Montpeller. Encara que el rei després la menysprea, quan s'hi va voler casar pensava en un bon partit: un nucli urbà molt important a Occitània, des d'on podia controlar cap a la Provença i cap al Llenguadoc. Després, simplement va pensar que era millor Jerusalem. L'amor o l'afecte no compten en les relacions matrimonials, que són dictades per criteris polítics, territorials i econòmics. El matrimoni dels pares de Jaume I no és un matrimoni feliç i, una vegada casats, Pere el Catòlic no s'acostava a la dona ni que el mataren.

—És certa la fama de tarambana de Pere I?

—Té una fama fonamentada de femeller que, a més, va heretar el fill. Jaume mateix ho diu clarament. Parla poc del seu pare —i no amb gaire afecte—, però diu que la nit anterior a la batalla de Muret va anar de gresca, en companyia de vi i de dones, fet que, segons ell, explica el

“Una vegada casats, Pere el Catòlic no s'acostava a la dona ni que el mataren”.

resultat d'una batalla que es considerava guanyada.

—També l'acusa de mal administrador.

—Diu que troba la terra gastada i que no hi havia res amb què es poguera sostenir la corona. És que en aquells moments no hi ha una gran separació entre el que és públic i el que és privat. El rei encara no és gran cosa, sinó el *primus inter pares*, el més important dels nobles, però un més. I una manera de guanyar-se la fidelitat dels nobles que l'envolten és repartir a mans plenes. Cosa molt distinta del que trobarem ja en Jaume I, quan es prenen més seriosament l'administració d'un estat i les finances.

—**Què hi ha de cert en la llegenda de l'engendrament del Conqueridor?**

—Hi ha un fons de veritat, que és el rebuig de Pere el Catòlic a trobar-se amb la dona. Jaume ho explica en la seua crònica, lacònicament. I les altres cròniques van amplificant. Bernat Desclot diu que Maria va comptar amb la complicitat de l'home de confiança del monarca; i Ramon Muntaner ja ho amplifica fins a tota una processó de dones casades i donzelles, de cavallers i burgesos, de prelats, tots amb un ciri a la mà pregant a la porta de l'habitació on la reina havia estat "fent el seu deport".

—**Si Pere pensava repudiar Maria, poc interès devia tenir en el seu fill...**

—De la mateixa manera que la dona era una eina per a aconseguir la senyoria de Montpeller, el fill també era un instrument de poder en mans del monarca, que ja l'havia casat dues vegades. Parlem d'un nen de tres o quatre anys que el pare ja ha promès en matrimoni a la filla del comte d'Urgell, Aurembiaix...

—**És la mateixa Aurembiaix...?**

—...que després serà la seua primera amant, sí. I quan Simó de Montfort apareix per Occitània, el rei promet Jaume amb la seua filla. Però Simó, potser perquè és més espavilat que el d'Urgell, reclama el nen, i el té a la seua cort, a Carcassona. Que un nen de 4 anys no estiga a casa sinó amb el futur sogre és estrany fins i tot per a l'època. I això s'ha d'entendre per la brega entre el rei i la reina i pel poc afecte que el pare sentia pel fill. El costum era que almenys fins a set anys estiguera amb la mare i després, a casa d'un oncle o d'algun altre cavaller, començara a iniciar-se en les armes.

—**La relació de Pere I amb Simó de Montfort és xocant: com es passa del pacte matrimonial a la guerra?**

—Hem de tenir en compte el context: parlem d'una Occitània que no té un poder polític definit, sinó que és un escenari on conflueixen potències locals —el comte de Tolosa i tota una multitud de vescomtes, barons, bisbes i més— i supralocals: hi ha Pere el Catòlic, que intenta estendre-hi la seua influència; i hi ha, sobretot a partir del començament del segle XIII, l'aliança entre el rei de França i el papa.

—**Sempre hem rebut, nosaltres, d'aquesta pinça.**

—Sempre. I l'assassinat dels llegats del

"Quan els pagesos anglesos s'alcan el 1381 es remunten al Gènesi com a paradís perdut; els valencians parlen d'una època que han mitificat: la fundació del regne pel 'bon rei en Jaume'"

papa (a instàncies del comte de Tolosa, creu tothom) és la guspira que fa que es promulgue una croada, la primera contra cristians (acusats d'heretgia). El papa només pot predicar-la; qui l'organitza és el rei de França i al capdavant de l'expedició hi ha Simó de Montfort. Apareix amb un exèrcit poderós en territori occità i els senyors locals, i el comte de Tolosa, i el rei d'Aragó, intenten tenir-hi bones relacions (i enviar-lo contra els seus enemics). I ell va destruint, ocupant els senyories i adjudicant-se'ls. És en aquest context que s'ha d'entendre la promesa de matrimoni. Fins que amenaça vassalls directes de Tolosa o del rei Pere i comença l'enfrontament directe. I s'organitza la batalla de Muret, que en aquell moment no té més transcendència.

—**No és un punt i a part?**

—Per la mort de Pere, és clar; i perquè Jaume es converteix en rei a cinc anys; i perquè està en mans de Simó de Montfort. Però a la zona la pugna continua. I el regent de la corona d'Aragó, el comte del Rosselló, Sanç, segueix una política pro-occitana. És clar que no és igual un regent que un rei i, damunt, té l'oposició dels nobles que des d'Aragó i Catalunya ja no tenen interès en Occitània i prefereixen anar cap al sud. Quan Jaume I arriba a la majoria d'edat també prefereix aquesta línia.

—**Per què?**

—Per molts motius. Un: perquè és

realista i veu que França és molt més poderosa que la corona d'Aragó. Un altre motiu: perquè no té gaire simpatia pels càtars. Ha estat educat amb esperit de croada: considera que no són bons cristians. També hi pot influir el fet que els identifica amb el pare, i no en vol saber res, d'ell.

—**Com influïren els templers en el caràcter del rei en Jaume?**

—Els són probablement la primera multinacional. Naixen per a defensar els pelegrins que van a Terra Santa i es converteixen molt prompte en una força econòmica molt important. Els templers fan de banc, són els prestadors dels monarques. Bé, doncs, tant el seu tutor, el mestre de l'orde, com l'orde en general, també influeixen sobre Jaume a l'hora de tenir una concepció econòmica més racional. De fet, els primers que porten les finances del regne són els templers. La influència és enorme en la formació del jove rei: en el sentit religiós, cavalleresc, militar, polític, cultural...

—**La formació cultural no inclou aprendre a llegir i escriure?**

—No. En l'època de Jaume I hi havia molt poca gent que sabera llegir i escriure (que són coses diferents, val a dir-ho). I els que en saben, si no eren eclesiàstics, eren escrivans i, per tant, estaven situats molt avall en la jerarquia social. Però no hem de reduir la cultura a això: Jaume I probablement no en sabia, perquè en te-

nia uns altres que li ho feien, però no era una persona inculta: coneixia els textos sagrats, la història antiga, els romans i els grecs, la matèria de Bretanya... En fi, tot el que circulava en les corts aristocràtiques i que era més verbal que llegit.

—**Va influir en la seva manera de ser el fet de créixer en un àmbit militar i exclusivament d'homes?**

—Sí. Però es casà a tretze anys... Per tant, no podem dir que la seua relació amb dones fos tardana. La seua formació és en un món de gent d'armes. Però a una edat molt primerenca, quan té set, dotze anys. L'adolescència ja la passa essent rei, casat, i de seguida comença a tenir aventures militars —algunes de fracassades com ara la de Peníscola— o sexuals.

—**Quan el tornen a Catalunya i el fan rei, qui governa el país?**

—Era una titella en mans del magnat. Fins i tot els més lleials també el traeixen contínuament. Per un costat hi ha Sanç, el regent, i per un altre, Ferran, l'abat de Montaragó, germà del seu pare. Ell mateix diu —però no sembla que siga veritat—, que volien matar-lo per aconseguir el tron. És molt susceptible. Cal tenir present que era molt jove però que, al mateix temps, es tenia en molt alta consideració. Els altres s'atreveixen amb ell perquè el veuen un nen. Però ell no es considera un nen.

—**Ell es considera un rei.**

—Exacte. I és clar, s'avergonyeix quan el tanquen a Saragossa, al palau reial, amb la reina, i els seus homes li diuen que fins que no es doblegue no sortirà de la cambra. Ell proposa a la reina de fugir per un pou... com un xiquet. Elionor, que és més gran, no s'ho pren seriosament. Tot això ell ho viu molt malament. D'aquí ve que després en una discussió mate un dels seus homes més pròxims i lleial, Pere Ahonès: ho fa perquè és la manera d'aturar-lo, però també perquè està tan convençut de la seua hegemonia que no entén que se li revoltin. S'han aprofitat del rei mentre era menut, però a mesura que va creixent es vol anar imposant.

—**Pere Ahonès volia fer una incursió a València sense permís...**

—En aquell temps els cavallers catalans i aragonesos entraven a terres valencianes per aconseguir botí. Ho podien fer a les bones o a les males, de forma mafiosa o de forma criminal: demanant

un pagament per a no atacar o rapinyant a mata-degolla. Però el rei havia fet un pacte. A València Abu Zayd no sap les dificultats que té Jaume I; ni ell no sap que l'altre ha estat expulsat de València per un reietó local, Zayyan: tots dos necessiten temps i l'un obté que no hi haja incursions (per a tenir opcions de recuperar el poder) i l'altre contrapartides en terres i diners. Jaume no pot permetre la incursió. I recorda al cavaller que quan havia intentat l'atac a Peníscola a penes l'havia acompanyat ningú. I que quan havia dit d'anar a València i els havia citats a Terol, no s'hi havia presentat ningú. Però Pere Ahonès no es fa enrere. Jaume hi insisteix. Ahonès fa el gest de traure's l'espasa i Jaume li ho impedeix.

—**Tot això ho explica el rei mateix al *Llibre dels feits*, oi?**

—Sí. I exalta molt el gest dient que tenia més força un jove que no el guerrer experimentat. Pere Ahonès pega a fugir, el rei el persegueix i l'acaba matant. Un altre monarca potser no ho hauria fet, potser hauria utilitzat l'astúcia, la intriga política... Però Jaume és un personatge colèric, de sang calenta, i quan s'encén no l'aturen. En un cas manà que tallaren la llengua al bisbe de Girona, per haver divulgat un secret de confessió. De tota manera, hem de tenir present que el seu regnat és molt llarg —ell mateix es compara amb els reis bíblics—: 63 anys, una barbaritat. I això li dona una seguretat que difícilment pot tenir un monarca que regna deu anys. És que entra a Mallorca a 21 any! No és el mateix l'època de les conquestes que la del monarca adult, la del concili de Lió, de l'obra política, la que està més relacionada amb el govern que amb la guerra i a la qual no prestem tanta atenció. Però ell és qui comença a crear l'estat, que vol dir administració, compilació de lleis, finances... En tot cas, i per circumstàncies diverses, és un home

“Haver crescut autoafirmant-se a cada moment com a rei degué crear-li una personalitat molt forta”

molt pagat d'ell mateix: haver crescut sense pare ni mare, autoafirmant-se a cada moment com a rei degué incidir en una personalitat molt forta.

—**800 anys després, Jaume I continua tenint un toc llegendari...**

—Un personatge històric és tant el que va ser com de quina manera l'han vist les èpoques posteriors. En el cas de Mallorca i el País Valencià, té un prestigi enorme i de segles. I després, quan els pagesos es revoltin contra els senyors feudals a la segona Germania, evocuen l'època del “bon rei Jaume” que havia concedit privilegis, llibertats que després els senyors havien laminat. En totes les utopies hi ha una edat d'or: quan els pagesos anglesos s'alcen el 1381 es remunten al Gènesi com a paradís perdut; els valencians parlen d'una època històrica que han mitificat: la fundació del regne. Sempre ha tingut una percepció enormement positiva entre les classes populars. Al segle XIX els liberals reclamaven les llibertats que havia donat ell, un monarca parlamentari, que havia inventat les corts... Més tard, la Renaixença el reivindica com a creador del regne, el que ha fet els furs... I hi ha les visions des de la República i en el franquisme i Ferran Soldevila... Tot s'ha anat acumulant. Al segle XIV, a València intentaren fer-lo sant.

—**Ah sí?**

—De fet, es va intentar amb els tres reis de l'època: el de França, Lluís IX, i el de Castella, Ferran III, funcionaren. I Jaume no. És interessant de veure que no el fan sant perquè és més humà que no cristià, perquè no s'està d'explicar els seus afers d'amants i més.

—**També devia comptar el pes de les altres dues monarquies...**

—És clar: en el cas de França la beatificació es va fer ràpidament; i, en el de Castella, quan ja era Espanya, en una època imperial, de poder. En tot cas i per exemple, quan se'n va a Terra Santa pensa que Déu l'acompanya malgrat que el papa li ha dit que Déu no vol res d'algú que comet adulteri, incest... (hi ha cert grau de parentiu amb la nova amant). I quan una tempesta frustra l'expedició, ell pensa que el papa té raó, que Déu no l'ha perdonat, i es penedeix de tot. Però el primer que fa en arribar a terra és anar a trobar-se amb l'amant.

Núria Cadenes